

**ปัจจัยที่มีผลต่อหนี้ในระบบของสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์
ในสถานประกอบการ: กรณีศึกษาสหกรณ์ออมทรัพย์
สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด**

**Factors Affecting the Illegal Debts of Members of
Savings Cooperative in a Private Organization:
A Case Study of Thairayon Labour Union Savings
and Credit Cooperative Limited**

รังสรรค์ ปิติปัญญา และ พุสดี กลิ่นเกษร

Rangsan Pitipunya and Phussadee Klinkesorn

ABSTRACT

This research aimed to study (1) the socio economic condition of members of Thairayon Labour Union Savings and Credit Cooperative Limited, (2) the situation and factors affecting the illegal debts of Thairayon Labour Union Savings and Credit Cooperative members, and (3) the role of Thairayon Labour Union Savings and Credit Cooperative in solving the illegal debt problems. Frequency, percentage, and analysis of variance were applied to analyze the data collected from 278 members.

The research showed that there was no statistical difference in the illegal debts of the members with difference in gender, education background, monthly salary, monthly expenditure, number of dependants, and length of being membership. The results implied that those personal characteristics had no effect on the amount of the illegal debts. Nevertheless, the findings revealed that the members from 41-50 years of age were in the illegal debts significantly higher than other age groups. Furthermore, the analysis pointed out that the cooperative played a significant role in relieving the illegal debts problems. Therefore, the government should promote private organizations to use savings cooperatives as a mechanism for solving the illegal debts of their employees.

Key words: illegal debt, savings cooperative, private organization

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด (2) ศึกษาสภาพหนี้ในระบบและปัจจัยที่ทำให้สมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด เป็นหนี้ในระบบ และ (3) ศึกษาบทบาทของสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด ในการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบของสมาชิก โดยนำเอาค่าความถี่ ค่าร้อยละ และ การวิเคราะห์ความแปรปรวน มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้ข้อมูลที่ใช้ ได้จากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างสมาชิกสหกรณ์ จำนวน 278 คน

ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกที่มีความแตกต่างกันตาม เพศ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ค่าใช้จ่ายต่อเดือน จำนวนผู้อยู่ในอุปการะ และอายุสมาชิกภาพ มีสภาพหนี้ในระบบไม่แตกต่างกัน กล่าวคือ ลักษณะความแตกต่างส่วนบุคคลดังกล่าวไม่มีผลต่อสภาพหนี้ในระบบ คงมีแต่ความแตกต่างกันที่อายุของสมาชิก นั่นคือ สมาชิกที่มีช่วงอายุ 41-50 ปี มีหนี้ในระบบมากกว่าสมาชิกที่มีอายุอยู่ในช่วงอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 นอกจากนี้ยังพบว่าสหกรณ์ออมทรัพย์ ได้มีบทบาทในการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหานี้ในระบบ ให้แก่สมาชิก โดยสามารถทำให้ภาระหนี้ (อัตราดอกเบี้ยเงินกู้ระยะเวลาการพิจารณาให้กู้ระยะเวลาการชำระเงินคืน และเงื่อนไขการค้ำประกัน) ลดลง และสัญญาเงินกู้มีความเป็นธรรมมากขึ้น ทำให้สมาชิกถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ให้กู้เงินในระบบน้อยลง ดังนั้นภาครัฐจึงควรส่งเสริมองค์กรเอกชนให้มีการจัดตั้งและใช้ประโยชน์จากสหกรณ์ออมทรัพย์ในการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบให้มากขึ้น

คำสำคัญ: หนี้ในระบบ, สหกรณ์ออมทรัพย์ในสถานประกอบการ

บทนำ

ในปัจจุบันค่าครองชีพมีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น ราคาสินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคและบริการต่างๆ มีราคาเพิ่มขึ้น ทำให้ผู้มีรายได้น้อยได้รับความเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ ไม่สามารถหารายได้เพิ่มขึ้นได้เพียงพอกับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว หรือในบางกรณีที่ต้องการซื้อสินค้าที่มีราคาสูงๆ เช่น บ้าน รถยนต์ ซึ่งถ้าจะใช้เวลาในการเก็บออมเงินก็จะต้องใช้เวลานาน บุคคลทั่วไปจึงมักจะแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าโดยการกู้ยืมเงินจากนายทุน จึงเป็นสาเหตุของการเกิดปัญหานี้ในระบบ ที่ต้องมีการเสียดอกเบี้ยในราคาแพง เป็นเหตุให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและครอบครัว

จุฑาทิพย์ (2535) ได้กล่าวว่าสหกรณ์เป็นองค์กร/กลไกหนึ่งที่จะยกฐานะทางเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นได้โดยการเป็นสถาบันการเงินในรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีสมาชิกเป็นบุคคลที่มีอาชีพเดียวกัน มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์และให้กู้ยืมเงิน เมื่อเกิดความจำเป็นหรือเพื่อให้เกิดประโยชน์นอกวง ซึ่งมีความมุ่งหมายชัดเจนที่จะมุ่งเน้นการให้บริการแก่สมาชิก มิใช่เพื่อแสวงหากำไรสูงสุด เนื่องจากทุกฝ่ายตระหนักดีว่าสหกรณ์ออมทรัพย์จะเป็นอีกองค์กรหนึ่ง ที่สามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้แก่สมาชิกได้เป็นอย่างดี

สหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทยได้จัดตั้งขึ้นเป็นแห่งแรกใช้ชื่อว่า “สหกรณ์ข้าราชการสหกรณ์ จำกัด สนิใช้” จัดทะเบียนเมื่อวันที่ 28 กันยายน พ.ศ. 2492 ซึ่งเกิดจากกลุ่มบุคคลที่เป็นข้าราชการและลูกจ้างในกรมส่งเสริมสหกรณ์ โดยมีแนวคิดว่าการจะจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์และเครดิตสำหรับคนมีเงินเดือนประจำในหมู่ข้าราชการกรมส่งเสริมสหกรณ์ และรวมถึงข้าราชการคณะสหกรณ์และพนักงานธนาคารเพื่อการสหกรณ์ มีความมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้มีการออมทรัพย์ และช่วยเหลือสมาชิกให้พ้นจากหนี้สินที่มีภาระหนัก หลังจากนั้นจึงได้มีการขยายสหกรณ์ออมทรัพย์ไปยังหน่วยราชการต่าง ๆ อย่าง

กว้างขวาง เช่น ในกลุ่มข้าราชการครู ทหาร ตำรวจ และข้าราชการในมหาวิทยาลัย และขยายตัวไปยังกลุ่มบุคคลอาชีพอื่นๆ อีกด้วย ได้แก่ กลุ่มอาชีพแพทย์และสาธารณสุขกลุ่มพนักงานรัฐวิสาหกิจบริษัทห้างร้านต่างๆ และที่สำคัญคือการขยายตัวเข้าไปในกลุ่มคนงานที่อยู่ในสถานประกอบการ ซึ่งได้ใช้ระบบสหกรณ์ออมทรัพย์เป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง และรัฐบาลก็เห็นความสำคัญและยอมรับระบบสหกรณ์ออมทรัพย์ในการสร้างความร่วมมือแบบทวิภาคี ในระดับสถานประกอบการ ซึ่งทำให้สหกรณ์ออมทรัพย์ได้แพร่ขยายเข้าไปในสถานประกอบการมากยิ่งขึ้น (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2550: 108-109)

สหกรณ์ออมทรัพย์ในสถานประกอบการแห่งแรก คือ สหกรณ์ออมทรัพย์พนักงานกู้ดเซียร์ (ประเทศไทย) จำกัด จดทะเบียนเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ. 2518 จากนั้นได้ขยายไปจัดตั้งในสถานประกอบการอื่นๆ ทั่วประเทศ สำหรับสมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์ในสถานประกอบการก็คือ ลูกจ้างในสถานประกอบการนั้นๆ การจัดตั้งสหกรณ์ออมทรัพย์ในสถานประกอบการมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง และที่สำคัญก็คือเพื่อลดปัญหาเงินกู้ยืมในระบบ ซึ่งมีการกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยที่สูงถึงร้อยละ 15 ให้ลดน้อยลง และเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกที่เป็นลูกจ้างรู้จักการออมทรัพย์และเพื่อลดความเดือดร้อนทางการเงินและปลดปล่อยหนี้สินจากการกู้เงินในระบบ ซึ่งในขณะนี้สหกรณ์ออมทรัพย์ส่วนใหญ่ในสถานประกอบการพยายามแก้ปัญหาหนี้ในระบบให้หมดไป ในการแก้ไขปัญหาหนี้ จำเป็นจะต้องศึกษาสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้สมาชิกต้องเป็นหนี้ในระบบ เพื่อหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป อย่างไรก็ตามเนื่องจากมีข้อจำกัดบางประการงานวิจัยนี้จึงเลือกใช้การศึกษาแบบกรณีศึกษา โดยเลือกศึกษาสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด เนื่องจากสมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน

จำกัด จำนวน 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดยังเป็นหนี้ในระบบอยู่ ซึ่งได้รับความเดือดร้อนอย่างมาก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด
2. เพื่อศึกษาสภาพหนี้ในระบบและปัจจัยที่ทำให้สมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด เป็นหนี้ในระบบ
3. เพื่อศึกษาบทบาทของสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด ในการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบของสมาชิก

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีของสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด สำหรับข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลของสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด ตั้งอยู่เลขที่ 36 หมู่ 2 ถนนอ่างทอง-อยุธยา ตำบลโพสะ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง นับตั้งแต่ก่อตั้งสหกรณ์ในปี 2526 เป็นต้นมา นอกจากนั้นยังใช้ข้อมูลของสมาชิกตัวอย่างในรอบปี 2550 ด้วย

นิยามศัพท์

ปริมาณหนี้ในระบบ หมายถึง จำนวนเงิน (บาท) ที่สมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด กู้ยืมมาจากเจ้าหนี้ในระบบ ซึ่งเกิดจากการปล่อยกู้โดยประชาชนทั่วไปที่ไม่ใช่ธนาคารหรือสถาบันการเงิน และไม่ได้ใช้ในการกำกับดูแลของภาครัฐ และไม่เสียภาษีให้รัฐ การคิดดอกเบี้ยอาจเกินกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด และไม่รวมถึงหนี้ในระบบชุมชน

การตรวจเอกสาร

แนวความคิดเรื่องหนี้และหนี้ในระบบ

มีนักนิติศาสตร์หลายท่านให้คำจำกัดความของคำว่าหนี้ไว้ดังนี้ สุนทร (2544) อธิบายว่า หนี้เป็นความสัมพันธ์ในทางกฎหมายระหว่างบุคคลสองฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายผู้ทรงสิทธิ เรียกว่า เจ้าหนี้ กับอีกฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายผู้มีหน้าที่ เรียกว่า ลูกหนี้ ประสิทธิ์ (2546) อธิบายว่าหนี้หมายถึงนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่าเจ้าหนี้ อีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าลูกหนี้ โดยเจ้าหนี้มีสิทธิที่จะเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือการกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด เว้นการกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดหรือส่งมอบทรัพย์สิน (2547) กล่าวว่า “หนี้” หมายถึง ความเชื่อและความไว้วางใจระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย ในการที่จะให้ลูกหนี้กู้ยืมโดยมีสัญญากำหนดเงื่อนไข และเงื่อนไขเวลาการชำระหนี้สินค้ายในอนาคต

หนี้ในระบบเป็นคำที่ใช้เรียกสั้นๆ มาจากคำว่าหนี้เงินกู้ในระบบ อัยการผู้เชี่ยวชาญซึ่งเป็นเลขานุการของคณะทำงานดำเนินคดีหนี้ในระบบสำนักงานอัยการพิเศษฝ่ายช่วยเหลือทางกฎหมายกล่าวว่า “หนี้ในระบบคือ (1) หนี้ที่ลูกหนี้ได้รับเงินต้นที่กู้มาน้อยกว่าจำนวนเงินที่ระบุไว้ในสัญญากู้ หรือ (2) หนี้ที่ลูกหนี้ต้องชำระดอกเบี้ยสูงกว่าในอัตราที่กฎหมายกำหนดไว้ (ร้อยละ 15 ต่อปี หรือ 1.25 บาทต่อเดือน)” (พิชัย, 2547: 237) ลักษณะของหนี้ในระบบในสังคมไทยเกิดจากการให้กู้ยืมเงินโดยประชาชนทั่วไป ซึ่งอาจจะเรียกชื่อแตกต่างกัน “นายทุนเงินกู้ในระบบรวมทั้งแขกโพกผ้า เจ้าของบ่อน หวยเถื่อน ซึ่งไม่เคยนำส่งรายได้เพื่อคำนวณการเสียภาษีให้รัฐ ถือเป็นการผิดกฎหมาย และปกติการปล่อยกู้ในระบบก็มักจะคิดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงเกินกว่าข้อกำหนดของกฎหมายที่ระบุไว้ที่ร้อยละ 15 ต่อปี” (พลประสิทธิ์, 2547: 26-30)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

(2542) ให้ความหมายของคำว่า “ยืม” และ “กู้ยืม” ไว้ดังนี้ (1) ยืม หมายถึง การนำของ สิ่งของ เงิน เป็นต้น มาใช้ชั่วระยะหนึ่งแล้วคืนให้หรือใช้คืน (2) กู้ยืม หมายถึง ยืมเงินโดยให้ดอกเบี้ยแล้ว ดังนั้นคำว่า “ยืมเงิน” จึงหมายถึง การที่บุคคลหนึ่งมอบเงินจำนวนหนึ่งไม่ว่าจะเป็นของตนหรือไม่ ให้บุคคลอีกคนหนึ่ง ซึ่งขอไปใช้ชั่วระยะเวลาหนึ่งและสัญญาว่าจะใช้เงินจำนวนเดียวกับที่ยืมคืน ส่วน “การกู้ยืม” หมายความว่า ใช้คืนพร้อมดอกเบี้ย

ภายใต้โครงสร้างระบบสินเชื่อของไทย ได้แบ่งลักษณะของการกู้ยืมเงินออกเป็น 2 ส่วน (จันทิพา, 2548) ได้แก่ (1) การกู้ยืมเงินในระบบ ได้แก่ การกู้ยืมเงินจากแหล่งสถาบันการเงินที่ได้รับการจดทะเบียนจัดตั้งถูกต้องตามกฎหมาย เช่น ธนาคาร สหกรณ์ และกลุ่มเกษตรกร (2) การกู้ยืมเงินนอกระบบ ได้แก่ การกู้ยืมเงินจากแหล่งนอกสถาบันการเงินที่เป็นแหล่งเงินกู้ที่ไม่ได้รับการจดทะเบียนอย่างถูกต้อง มีลักษณะ 2 ประเภท คือ นายทุนผู้ให้กู้ประเภทสมัครเล่น เช่นญาติ หรือผู้ให้กู้เพียง 1-2 รายเท่านั้น และนายทุนผู้ให้กู้ประเภทอาชีพ จะมีลักษณะเป็นนายทุนผู้ให้กู้ที่มีการดำเนินธุรกิจนอกระบบอย่างจริงจัง สำหรับขั้นตอนการให้กู้ยืมนอกระบบบางครั้งจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการปล่อยเงินกู้ของสถาบันการเงิน นายทุนผู้ให้กู้บางรายจะพิจารณาการให้กู้โดยมีหลักทรัพย์สินค้ำประกัน และหลักทรัพย์สินต้องทำนิติกรรมอย่างถูกต้องตามกฎหมายด้วย แต่นายทุนผู้ให้กู้บางประเภทจะอาศัยความรู้จักกันในการพิจารณาให้กู้ โดยการทำสัญญาเพียงอย่างเดียว

การชำระหนี้ หมายถึง การนำเงินมาชำระหนี้แก่ผู้ให้กู้ และหมายความเฉพาะการใช้เงินเท่านั้น ไม่รวมถึงการชำระดอกเบี้ย ดังนั้น หากเป็นการชำระดอกเบี้ยแล้วไม่จำเป็นต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือลายมือชื่อผู้ให้ยืมมาแสดง หรือมีการเวนคืนหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินนั้น หรือหลักฐานแห่งการกู้ยืมเงินนั้นได้เพิกถอนแล้ว (ทงศักดิ์, 2541) การชำระหนี้กู้ยืมเป็นการชำระต้นเงิน ซึ่งหากมีการ

ชำระกันถูกต้องครบถ้วนยอมทำให้หนี้เงินกู้หนี้ระงับ
สิ้นไป ส่วนการชำระดอกเบี้ยไม่จำเป็นต้องมีหนังสือ
ลายมือชื่อของเจ้าหนี้มายืนยัน และอาจใช้พยาน
บุคคลอ้างอิงได้

แนวความคิดเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ย

ในทางเศรษฐศาสตร์ อัตราดอกเบี้ยเป็นค่า
ตอบแทนปัจจัยการผลิตชนิดหนึ่ง คือ เป็นค่า
ตอบแทนปัจจัยการผลิตประเภททุน ทฤษฎีดอกเบี้ย
ซึ่งมีอยู่หลายทฤษฎีได้อธิบายความหมายของดอกเบี้ย
ต่าง ๆ กัน (วณิ และ สุรักษ์, 2538) ดังนี้ (1) Time
Preference Theory หรือ Real Theory อธิบายว่า
ดอกเบี้ยคือค่าบริการของสินทรัพย์ประเภททุน และ
ค่าตอบแทนที่จำเป็นสำหรับดึงดูดให้มีการออม (2)
Liquidity Preference Theory ของเคนส์ อธิบายว่า
ดอกเบี้ยคือรางวัลที่จ่ายให้แก่ผู้ยอมเสียสละความ
คล่องตัว (liquidity) ของเงินออม (3) Loanable Funds
Theory อธิบายว่า ดอกเบี้ยคือราคาที่ผู้ยืมจ่ายแก่ผู้ให้
ยืมเป็นค่าใช้จ่ายประโยชน์ของเงิน ดังนั้นจึงสามารถสรุป
ได้ว่า ดอกเบี้ย หมายถึง จำนวนเงินที่ผู้กู้ต้องจ่าย
ชำระแก่ผู้ให้กู้ เนื่องจากได้นำเงินหรือสิ่งของมีค่าอื่น
ของผู้ให้กู้ไปใช้ประโยชน์ โดยสัญญาว่าจะชำระคืน
เต็มมูลค่าในวันที่กำหนดในอนาคต โดยทั่วไปดอก
เบี้ยคิดเป็นร้อยละของเงินต้น เรียกว่า “อัตราดอกเบี้ย”

อัตราดอกเบี้ยเป็นสิ่งที่ชักจูงให้ผู้มีเงินเหลือใช้
นำเงินออกให้กู้ ในขณะที่เดียวกันดอกเบี้ยก็กำหนด
ความต้องการกู้ยืมของผู้ที่ต้องการใช้เงิน อัตราดอก
เบี้ยที่ต่ำเกินไปก็หาผู้ที่ยืมได้ยาก แต่ถ้าสูง
เกินไปก็จะหาผู้ที่ยืมได้ยากเช่นเดียวกัน จากที่
กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ดอกเบี้ยมีความสำคัญในการ
กำหนดอุปทาน และอุปสงค์ของเงินกู้ กล่าวคือ ถ้า
สิ่งอื่นอยู่คงที่อุปทานเงินกู้จะเปลี่ยนแปลงตามอัตรา
ดอกเบี้ย คือถ้าสูงก็สูงตาม ถ้าต่ำก็ต่ำตาม แต่อุปสงค์
เงินกู้จะเปลี่ยนแปลงตรงข้ามกับอัตราดอกเบี้ย คือ
ถ้าอัตราดอกเบี้ยสูงอุปสงค์เงินกู้ต่ำ และถ้าอัตราดอก
เบี้ยต่ำอุปสงค์เงินกู้สูง โดยเหตุที่อัตราดอกเบี้ยใน

อนาคตยังไม่มีแน่นอน อาจสูงหรือต่ำกว่าอัตรา
ปัจจุบัน ดังนั้นในการตัดสินใจให้กู้ยืมเงินของผู้ให้กู้
จึงต้องพิจารณาอัตราดอกเบี้ยในอนาคตด้วย กล่าวคือ
ถ้าคาดว่า อัตราดอกเบี้ยในอนาคตจะสูงขึ้น ผู้ให้กู้จะ
ตัดสินใจถือเป็นเงินสดไว้จนกว่าอัตราดอกเบี้ยสูงขึ้น
จึงนำเงินออกให้กู้ ตรงกันข้าม ถ้าผู้ให้กู้คาดว่าอัตรา
ดอกเบี้ยในอนาคตจะต่ำลง ก็จะรีบนำเงินออกให้กู้
การถือเงินเพื่อเก็งกำไรนี้ เคนส์เรียกว่า speculative
demand for money และเชื่อว่าขึ้นกับอัตราดอกเบี้ย
ในอนาคตเป็นสำคัญ กล่าวคือ ถ้าคาดว่าอัตราดอก
เบี้ยในอนาคตจะสูงขึ้น คนก็จะเก็บเงินรอไว้ให้กู้ใน
อนาคต เพราะจะมีรายได้ดีกว่าให้กู้ในปัจจุบัน ตรง
กันข้าม ถ้าคาดว่าอัตราดอกเบี้ยในอนาคตจะต่ำลงคน
จะรีบนำเงินออกให้กู้ เพราะถ้ารอต่อไปจะทำให้มี
รายได้น้อยลง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความต้องการถือ
เงินเพื่อเก็งกำไรมีความสัมพันธ์โดยตรงกับอัตราดอก
เบี้ยที่คาดว่าจะเป็นในอนาคต

ตลาดการเงินนอกระบบหรือที่รู้จักกันทั่วไปว่า
ตลาดมืด คือ ภาวการณ์ที่มีการโอนเงินทุนจากผู้ให้
กู้คนสุดท้ายหรือผู้ออมไปยังผู้กู้คนสุดท้าย โดยไม่มี
สถาบันการเงินใดเป็นตัวกลาง หรือไม่มีการควบคุม
จากรัฐบาล วรศ. (2539) พบว่าร้อยละ 80 ของ
เครดิตการเกษตร ได้มาจากตลาดนอกระบบ การ
ศึกษาตลาดการเงินนอกระบบยังมีน้อยมาก จากการ
สำรวจของธนาคารกรุงเทพพบว่า ถ้านับจำนวน
พ่อค้ารายย่อยโดยทั่ว ๆ ไป จะมีอยู่ร้อยละ 60 ที่หัน
ไปใช้ตลาดการเงินนอกระบบ เช่น เล่นแชร์ และกู้เงิน
จากญาติพี่น้องเพื่อนฝูง เพื่อนำเงินมาใช้เป็นหลักใน
การดำเนินธุรกิจของตน ที่เหลืออีกร้อยละ 40 จะใช้
บริการของสถาบันการเงินเป็นหลัก แต่ถ้าจะ
วิเคราะห์จากจำนวนเงินที่กู้ยืมแล้ว ตลาดมืดมีขนาด
ประมาณร้อยละ 30 ของปริมาณเงินที่ธุรกิจและ
เอกชนต้องการใช้ทั้งหมด ส่วนอีกร้อยละ 70 เป็น
แหล่งเงินทุนจากสถาบันการเงิน สรุปได้ว่า ผู้ที่
ต้องการเงินทุนจากตลาดนอกระบบ ส่วนใหญ่เป็นผู้
ที่ไม่สามารถจะขอเงินจากธนาคารพาณิชย์

เนื่องจากข้อแม้ต่าง ๆ ที่ธนาคารพาณิชย์ตั้งไว้อาจจะสูงเกินไป เช่น ต้องมีหลักทรัพย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อสังหาริมทรัพย์เป็นเครื่องค้ำประกันเงินกู้ หรือจะต้องเป็นกิจการที่ได้กำไรดีมาตลอด ธุรกิจใหม่บางแห่งจึงอาจหมดโอกาสที่จะหาเงินกู้จากแหล่งการเงินในระบบได้

อัตราดอกเบี้ยที่สูงในตลาดนอกระบบเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้ (1) ค่าธรรมเนียมตอบแทนความเสี่ยงนั้นสูงมากในตลาดนอกระบบ (2) ผู้ที่อยู่ธุรกิจเงินกู้มักอยู่ในฐานะผูกขาดในตลาดเงิน เพราะเงินทุนเป็นสิ่งหายาก ใครก็อยากได้ (3) ผู้ให้กู้ในตลาดนอกระบบมักมีโอกาที่จะเป็นเบี้ยบนได้ โดยผู้ขอกู้มักจะไม่ไปติดต่อกับผู้อื่น เนื่องจากผู้ที่ให้กู้ทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลางไปด้วย ดังนั้น ปัจจัยที่ทำให้อัตราดอกเบี้ยในตลาดนอกระบบสูงกว่าในระบบ ส่วนใหญ่เป็นเพราะปัจจัยด้านการเสี่ยงและการผูกขาดมากกว่าความแตกต่างในด้านสภาพคล่อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ได้นักวิจัยหลายท่านได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการเป็นหนี้ในระบบ เช่น วลาฮู (2547) ทำการศึกษาแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมกับหนี้ในระบบ เรวัต (2548) ทำการศึกษาก่อสร้างบริษัทอาเภอ แนวทางแก้ปัญหานี้สินนอกระบบ สุภชัย (2548) ทำการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเป็นหนี้ของสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ธุรกิจก๊าซ ปตท. จำกัด และ ยิ่งศักดิ์ (2549) ทำการศึกษาก่อสร้างเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ กรณีศึกษาพนักงานรัฐวิสาหกิจในกรุงเทพมหานคร โดยสามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่า มีปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในระบบ คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ค่าใช้จ่ายรายเดือน ค่ารักษาพยาบาลที่เบิกไม่ได้ ภาระอยู่ในอุปการะ ค่านิยมการจัดงานทางสังคม ค่านิยมการใช้สินค้าแบรนด์เนม อิทธิพลจากการโฆษณาการบริโภคนิยมและวัตถุนิยม ปัญหาการเงินเนื่องจากคดความ ภัยธรรมชาติ และการพนัน

สาเหตุเกิดจากการที่มีรายจ่ายมากกว่ารายได้ การขอกู้จากสถาบันการเงินในระบบไม่สามารถปฏิบัติได้ เนื่องจากใช้ระยะเวลาในการขออนุมัติเงินและมีเงื่อนไขหลายประการ และไม่มีหลักทรัพย์ในการค้ำประกัน ดังนั้นสถาบันการเงินในระบบได้แก่ ธนาคารธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์ออมทรัพย์ จึงได้ร่วมมือกันหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบให้แก่ประชาชนอย่างเร่งด่วน อย่างไรก็ตามการแก้ไขปัญหาการเป็นหนี้ในระบบของประชาชนนั้น ไม่สามารถทำให้ประสบความสำเร็จได้เสมอไป

จากการตรวจสอบเอกสารในส่วนของผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อหนี้ในระบบนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาตัวแปรดังต่อไปนี้ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ค่าใช้จ่ายต่อเดือน จำนวนผู้อยู่ในอุปการะ และอายุสมาชิกภาพ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการตรวจสอบเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงนำมาสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งกำหนดให้ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ค่าใช้จ่ายต่อเดือน จำนวนผู้อยู่ในอุปการะ และอายุสมาชิกภาพ เป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณหนี้ในระบบ เป็นตัวแปรตาม

สมมติฐานการวิจัย

สมาชิกที่มี เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ค่าใช้จ่ายต่อเดือน จำนวนผู้อยู่ในอุปการะ และอายุสมาชิกภาพ แตกต่างกัน จะมีปริมาณหนี้ในระบบที่แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ สมาชิก

สหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด จำนวนทั้งสิ้น 908 คน ผู้ศึกษาได้ดำเนินการเลือกขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Taro Yamane ในวิธีการหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ทราบจำนวนประชากร (สุวรรณ, 2541) จากจำนวนประชากรสมาชิกจำนวนทั้งสิ้น 908 คน ที่ระดับนัยสำคัญ .05 จะได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน 278 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 30.6 ของจำนวนประชากรแล้วได้เลือกใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและการทดสอบเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยผู้ศึกษาได้ทำการตรวจสอบประสิทธิภาพของเครื่องมือตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเที่ยงตรง (validity) ของเนื้อหาแบบสอบถามและปรับปรุงโครงสร้างของแบบสอบถามให้ครอบคลุมเนื้อหาและมีความกะทัดรัดตลอดจนความเหมาะสมของภาษา (content validity) ว่าตรงตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาในครั้งนี้หรือไม่ หลังจากนั้นนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อดำเนินการขั้นต่อไป

2. นำแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุงไปทำการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างบางส่วน (pre-test) จำนวน 30 ชุด ที่สหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด (ไม่ได้นำมาใช้เป็นตัวอย่างในการศึกษา) เพื่อให้แน่ใจว่าผู้ตอบสามารถเข้าใจคำถามทุกข้อและสามารถตอบคำถามได้ หลังจากนั้นนำแบบสอบถามที่ได้มาปรับปรุงให้สอดคล้องและเข้าใจได้ง่าย จึงนำไปใช้เก็บข้อมูลจริงจากกลุ่มตัวอย่างสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด

3. หลังจากทำการทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างบางส่วน (pre-test) แล้วนั้น ได้นำมาทดสอบหาความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถาม โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient) ของ

Cronbach ที่ระดับความเชื่อมั่น .05 ดังนั้น จากการทดสอบได้ค่าแอลฟา .89 ซึ่งมีค่ามากกว่า .70 จึงถือว่าแบบสอบถามที่สร้างขึ้นมีความเชื่อมั่นได้

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (quantitative method) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในระบบของสมาชิก โดยใช้ One-way Analysis of Variance (ANOVA) โดยใช้ค่าระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 ซึ่งกำหนดให้ลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ค่าใช้จ่ายต่อเดือน จำนวนผู้อยู่ในอุปการะ และอายุสมาชิกภาพ เป็นตัวแปรอิสระ โดยมีปริมาณหนี้ในระบบ เป็นตัวแปรตาม

2. การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive method) เพื่ออธิบายถึงบทบาทของสหกรณ์ออมทรัพย์ในการแก้ไขหนี้ในระบบของสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์ในสถานประกอบการ กรณีศึกษาสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด โดยจะนำเสนอข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติพื้นฐานต่างๆ เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย เป็นต้น

ผลของการวิจัย

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า สมาชิกร้อยละ 59.0 เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 31-40 ปี สถานภาพสมรสแล้ว ไม่มีบุตร จบการศึกษาระดับมัธยมปลาย หรือ ปวช. มีรายได้ระหว่าง 15,001 - 20,000 บาทต่อเดือน มีรายจ่ายระหว่าง 10,001 - 15,000 บาทต่อเดือน มีอายุสมาชิกภาพอยู่ระหว่าง 1-5 ปี มีจำนวนสมาชิกในครอบครัว 4 คน และมีบุคคลในความอุปการะเฉลี่ย 2 คน (บุคคลอื่นที่ไม่ใช่บุตร)

สมาชิกในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นหนี้ในระบบนั้นสามารถแบ่งได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีหนี้ในระบบร้อยละ 69.1 กลุ่มที่เคยมีหนี้ในระบบ ร้อยละ 21.2 และกลุ่มที่ไม่มีหนี้ในระบบ ร้อยละ 9.7 ซึ่งจาก

การเป็นหนี้ในระบบนั้น มีวัตถุประสงค์ในการกู้ยืมเงินในระบบเพื่อนำเงินไปใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จ่ายค่าเช่าบ้าน ผ่อนรถยนต์หรือรถมอเตอร์ไซค์ ซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าสิ่งอำนวยความสะดวก จ่ายค่าทอม ค่าหนังสือให้แก่บุตร ค่ารักษาพยาบาลตนเองหรือบุคคลในครอบครัว ชำระหนี้บัตรเครดิต ชำระหนี้เงินกู้ที่กู้ยืมมาจากธนาคาร และใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เช่น เล่นการพนัน ดื่มเหล้าเป็นต้น ซึ่งจ่ายอัตราดอกเบี้ยที่หลากหลายกันไป เช่น ร้อยละ 10, 12, 15 และ 18 บาทต่อเดือน วิธีการจ่ายดอกเบี้ยนั้น ต้องจ่ายเป็นรายเดือน ซึ่งจะมีกำหนดระยะเวลาในการชำระคืนเงินต้น สมาชิกโดยส่วนใหญ่แล้วมีความถี่ในการกู้ยืมเงินในระบบ 2-5 ครั้ง โดยทราบแหล่งเงินกู้ในระบบมาจากเพื่อนฝูง ซึ่งผู้ปล่อยกู้ก็คือพวกนายทุนเงินกู้ในระบบ (บุคคลธรรมดา) เมื่อกู้แล้วสามารถรับเงินกู้ได้ทันที ส่วนการผ่อนชำระเงินกู้ในระบบนั้น ผ่อนชำระ

เดือนละ 1 ครั้ง โดยไม่มีการค้ำประกัน แต่มีหนังสือสัญญา ซึ่งลักษณะของหนังสือสัญญามีข้อความที่ชัดเจน และได้รับสำเนาหรือคู่ฉบับสัญญามาอีกด้วย

จากการศึกษาบทบาทของสหกรณ์ออมทรัพย์สามารถสรุปได้ว่า สหกรณ์ออมทรัพย์มีบทบาทในการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ โดยสามารถช่วยให้สมาชิกลดหนี้ในระบบลงได้ (ตารางที่ 1) ทำให้สมาชิกพ้นจากวงจรการเป็นหนี้ในระบบ และช่วยให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งนี้สหกรณ์ออมทรัพย์สามารถให้ความช่วยเหลือสมาชิกในประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

จากการสำรวจสมาชิกของสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด ในกลุ่มตัวอย่างพบว่า สมาชิกมีปริมาณหนี้ในระบบที่แตกต่างกันไป ได้แก่ ร้อยละ 28.6 มีปริมาณหนี้ในระบบมากกว่า 60,000 บาท รองลงมาคือ ร้อยละ 22.3 และ 14.7 มีปริมาณ

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละของสมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด เกี่ยวกับ ลักษณะการเปลี่ยนแปลง

ประเด็น	ลักษณะการเปลี่ยนแปลง (n=251)		
	ลักษณะการเปลี่ยนแปลง		
	ไม่เปลี่ยนแปลง	ลดลง	เพิ่มขึ้น
	จำนวน (ร้อยละ)		
1. ภาระหนี้ ของระบบของตัวสมาชิกในปัจจุบัน	78 (31.1)	154 (61.4)	19 (7.5)
2. อัตราดอกเบี้ยที่ผู้ให้กู้ในระบบคิดจากท่านในปัจจุบัน	124 (49.4)	89 (35.5)	38 (15.1)
3. ระยะเวลาในการพิจารณาให้กู้ของแหล่งเงินกู้ในระบบ	132 (52.6)	103 (41.0)	16 (6.4)
4. ระยะเวลาการชำระคืนเงินกู้ของแหล่งเงินกู้ในระบบ	158 (63.0)	59 (23.5)	34 (13.5)
5. เงื่อนไขการค้ำประกันของแหล่งเงินกู้ในระบบ	147 (58.6)	70 (27.9)	34 (13.5)
6. ความเป็นธรรมของสัญญาเงินกู้ หรือความเป็นรูปแบบมากขึ้น	145 (57.8)	45 (17.9)	61 (24.3)

ตารางที่ 2 ปริมาณหนี้ในระบบของกลุ่มตัวอย่าง

ปริมาณหนี้ในระบบ (บาท)	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 10,000	20	8
10,000 - 19,999	56	22.3
20,000 - 29,999	31	12.4
30,000 - 39,999	22	8.8
40,000 - 49,999	13	5.2
50,000 - 59,999	37	14.7
มากกว่า 60,000	72	28.6

Minimum = 1,000

Maximum = 700,000

S.D. = 105,872.7

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบจำแนกทางเดียวของปริมาณหนี้ในระบบตามปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในระบบ

ปัจจัย	F	p-value
เพศ	0.778	0.277
อายุ	3.356	0.011
ระดับการศึกษา	1.511	0.214
รายได้ต่อเดือน	0.523	0.183
ค่าใช้จ่ายต่อเดือน	1.048	0.284
จำนวนผู้อยู่ในอุปการะ	0.006	0.299
อายุสมาชิกภาพ	1.455	0.218

หนี้ในระบบจำนวน 10,000 - 19,999 บาท และ 50,000 - 59,999 บาท ตามลำดับ ในขณะที่สมาชิกสหกรณ์ออมทรัพย์สหภาพแรงงานไทยเรยอน จำกัด เพียงร้อยละ 5.2 เท่านั้น ที่มีปริมาณหนี้ในระบบอยู่ระหว่าง 40,000 - 49,999 บาท (ตารางที่ 2)

ในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นหนี้ในระบบ ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ค่าใช้จ่ายต่อเดือน ภาระผู้อยู่ในอุปการะ และอายุสมาชิกภาพ ที่ช่วงความเชื่อมั่นร้อยละ 95 หรือที่ระดับนัยสำคัญ .05 พบว่า ความแตกต่างระหว่าง เพศ ระดับการศึกษา รายได้ต่อเดือน ค่าใช้จ่ายต่อเดือน ภาระผู้อยู่ในอุปการะ และอายุสมาชิกภาพ ไม่มีผลทำให้การเป็นหนี้ในระบบมีความแตกต่างกัน ส่วน

อายุของสมาชิกที่มีความแตกต่างกัน มีผลต่อการเป็นหนี้ในระบบ โดยสมาชิกที่มีอายุ 41-50 ปี นั้นเป็นหนี้ในระบบที่แตกต่างจากสมาชิกที่มีอายุในช่วงอื่นๆ อย่างชัดเจน (ตารางที่ 3)

เนื่องจากช่วงอายุและภาระหนี้ในระบบมีความเกี่ยวข้องกัน นั่นคือ ช่วงอายุที่แตกต่างกันเป็นหนี้ในระบบที่แตกต่างกัน จึงต้องทำการทดสอบต่อไปว่า ช่วงอายุใดบ้างที่มีการเป็นหนี้ในระบบที่ต่างกัน โดยใช้ Fisher's Least Significant Different (LSD test) ในการวิเคราะห์ จากตารางที่ 4 ชี้ว่า สมาชิกที่มีช่วงอายุ 41-50 ปี เป็นหนี้ในระบบที่แตกต่างจากช่วงอายุอื่นๆ อย่างชัดเจน หรือมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ในกลุ่มอื่นๆ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของปริมาณหนี้ในระบบระหว่างช่วงอายุ

ช่วงอายุ (ปี)	ค่าเฉลี่ยของปริมาณหนี้ในระบบ (บาท) ¹
น้อยกว่าหรือเท่ากับ 25	12,600.00 a
26-30	33,395.90 a
31-40	32,716.98 a
41-50	60,306.12 b
มากกว่า 50 ขึ้นไป	28,294.12 a

¹ ค่าเฉลี่ยที่ตามด้วยอักษรที่เหมือนกันไม่แตกต่างกันทางสถิติที่ระดับนัยสำคัญ .05

ข้อเสนอแนะ

1. รายงานวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่าสหกรณ์ออมทรัพย์มีบทบาทในการบรรเทาปัญหาหนี้ในระบบของสมาชิก รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนให้องค์กรเอกชน นำเอากลไกและวิธีการดำเนินงานของสหกรณ์ออมทรัพย์ไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาหนี้ในระบบ

2. สมาชิกในกลุ่มช่วงอายุบางกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มช่วงอายุ 41-50 ปี ยังมีปัญหาในเรื่องของการเป็นหนี้ในระบบอยู่มาก สหกรณ์ออมทรัพย์จึงควรที่จะทำการศึกษาดูแลเป็นพิเศษ โดยเข้าไปช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มนี้ก่อน จากนั้นจึงช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มอื่นต่อไป

3. จากการที่สมาชิกเป็นหนี้ในระบบนั้น พบว่าหนี้ในระบบนั้น มีความสะดวกแก่ผู้กู้ ดังนั้นในการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหานี้หนี้ในระบบของสหกรณ์ เพื่อไม่ให้สมาชิกกลับไปสู่วงจรการเป็นหนี้ในระบบนั้น สหกรณ์ออมทรัพย์ควรมีการพัฒนาแบบ/รูปแบบธุรกิจให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น มีความสอดคล้องเหมาะสมกับสมาชิก โดยอาจมีการสร้างเงื่อนไขในการมาทำธุรกรรม ต่างๆ ที่สมาชิกสามารถปฏิบัติได้ง่ายขึ้น

4. จากการที่สมาชิกยังเป็นหนี้ในระบบอยู่จำนวนมากนั้น เนื่องมาจากการใช้จ่ายเงินที่ฟุ่มเฟือย สมาชิกควรลดค่าใช้จ่ายลง จึงควรมีการส่งเสริมให้สมาชิกนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเข้ามาใช้ใน

การดำเนินชีวิตประจำวันโดยมีการใช้จ่ายอย่างประหยัด ไม่ฟุ่มเฟือยเกินตัว จึงจะมีเงินเก็บออมได้ และควรมีการสอนให้สมาชิกจัดทำบัญชีครัวเรือน เพื่อได้ทราบถึงรายรับ-รายจ่าย ในสิ่งที่จำเป็นและไม่จำเป็น ภายในครัวเรือน ซึ่งสามารถลดค่าใช้จ่ายที่เห็นว่าไม่จำเป็นลงได้

เอกสารอ้างอิง

- จันทิพา บุญยะสมิต, ร้อยตรีหญิง. 2548. *โครงสร้างและพฤติกรรมการกู้เงินจากตลาดเงินในระบบในหน่วยทหาร: กรณีศึกษานายทหารชั้นประทวนสังกัดกองบัญชาการทหารสูงสุด*. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จุฑาทิพย์ภัทราวาท. 2535. *เอกสารประกอบการบรรยายวิชาการจัดการสหกรณ์ออมทรัพย์*. คณะเศรษฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทองศักดิ์ ดุลยกาญจน์. 2541. *คดีกู้ยืม*. กรุงเทพฯ: จีรรัชการพิมพ์.
- ประสิทธิ์ ปิ้ววัฒนพานิช. 2546. *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกฎหมาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2542. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
- พลประสิทธิ์ ฤทธิ์รักษา. 2547. “นายทุนเงินกู้ในระบบภาษีอากร.” *นิตยสารกรมการปกครอง*

- เทศาภิบาล, 99(8): 26-30.
- พิชัย นิลทองคำ. (ผู้รวบรวม). 2547. *ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 1-6 อาญา*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: อจติยา มิئينเนียม.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. 2550. *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสหกรณ์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ยิ่งศักดิ์ มาลีวัตร. 2549. *การเป็นลูกหนี้เงินกู้ในระบบ: กรณีศึกษาพนักงานรัฐวิสาหกิจในกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เรวัต อัมพวานนท์. 2548. “การสร้างบริษัทอำเภอแนวทางแก้ปัญหาหนี้สินนอกระบบ”. *นิตยสารกรมการปกครอง เทศาภิบาล*, 100(10): 25-30.
- วณิ ฌ้อยเกียรติกุล และ สุรักษ์ บุญนาค. 2538. *การเงินและการธนาคาร*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- วลาตุ ถาวรวิริยะนันท์. 2547. *แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมกับหนี้ในระบบ*. ชลบุรี: วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- วเรศ อุปปาดิก. 2539. *เศรษฐศาสตร์การเงินและการธนาคาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุนทร มณีสวัสดิ์. 2544. *สรุปวิชากฎหมายหนี้*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- สุกชัย สมานสินธุ์. 2548. *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเป็นหนี้ของสมาชิก: กรณีศึกษาสหกรณ์ออมทรัพย์ธุรกิจก๊าซ ปตท. จำกัด*. กรุงเทพฯ: การศึกษาค้นคว้าอิสระ, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุวรรณรัฐโชติ. 2541. *วิธีวิจัยทางสหกรณ์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- โสภณ รัตนกร. 2547. *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้*. กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.